

A. POTOČNIK:

Ljubljana.

(Dalje.)

5. LJUBLJANSKI GRAD.*

rona vseh nekdanjih ljubljanskih utrdb je bil brezdvomno grad na 64 m visokem griču nad mestom. Po starih zgodovinskih virih so dali zidati grajsko poslopje v 11. ali 12. stoletju kranjski ali koroški vojvode, ki so takrat gospodovali našim krajem. Znano nam je, da je bil že leta 1144. Vodalrih (Udalrih) kapetan in načelnik na ljubljanskem gradu. Letopisci zatrjujejo, da je bil grad okolo leta 1470. jako trden, a precej majhen, obsegal je morda samo stolp z oklopnim zidom. Prizidave so se vršile v 16. stoletju in se večale do današnje obsežnosti.

Koroški vojvoda Ulrik III. je posedoval grad leta 1260. in ga leto pozneje odstopil oglejskemu patrijarhu Gregorju. Pozneje je prešel v

Ljubljanski Grad z Marijinega trga

last češkemu kralju Otokarju, po njegovi smrti leta 1278. pa so ga dobili Habsburžani. Odslej je ostal v državni lasti, dokler ga ni kupilo ljubljansko mesto dne 31. julija 1905. leta, čigar last je še dandanes. Okolo grajskega poslopja je bilo močno obzidje, za katerim je bil globok jarek.

Na Gradu so bivali deželni glavarji do leta 1748. Tu je bilo pripravljeno stanovanje za deželnega kneza, kadar je prišel v Ljubljano, kar se je zgodilo pogostoma. Deželni glavar je imel služabnike, pisarje in majhno vojaško posadko.

Kakor vsak srednjeveški grad, tako ima tudi ljubljanski kapelico, ki je posvečena sv. Jurju, takratnemu deželnemu patronu in zaščitniku ljubljanskega mesta. Ni izključeno, da je bil zato sprejet v

* Pišemo »grad« in »Grad«. Kadar pomeni samo grajsko poslopje, pišemo »grad«, kadar pa hrib, pišemo »Grad«.

mestni grb tudi zmaj, ki ga zabada ta svetnik z dolgo sulico. Kapelica je zgrajena v gotskem slogu in je imela nekoč tri oltarje. Sedanji oltar je bil postavljen najbrž leta 1877. in je posvečen sv. Jurju. Na oboku krase cerkvico grbi nekdanjih kranjskih deželnih glavarjev. Na Gradu je stanoval tudi grajski kaplan, ki je maševal in izpovedoval posadko in jetnike. Ko se je v šestnajstem stoletju širila Lutrova vera po naših krajih, se je moral tudi v tej kapelici umakniti katoliški duhovnik protestantovskemu pridigarju. Od leta 1560. do leta 1597. so se shajali protestanti v tej kapelici, dokler jih ni ljubljanski škof Tomaž Hren izgnal in dokler ni uvedel katoliške službe božje. Posebno slovesno se je že od nekdanj pa do leta 1869. praznovala nedelja po sv. Jurju s slovesnim cerkvenim opravilom in ljudsko veselico. Leta 1908. je zopet oživelo prekinjeno »Jurjevanje« na ljubljanskem gradu.

Od 19. marca l. 1684. se glasi zvon iz grajske kapelice vsak dan zjutraj in zvečer v spomin na brezuspešno obleganje ljubljanskega mesta po Turkih. Zvonjenje na Gradu je tudi naznanjalo pričetek in konec dveh največjih sejmov v Ljubljani, ki sta trajala po štirinajst dni. Ta sejma sta se pričela na dan sv. Filipa in sv. Jakoba (1. maja) in na dan sv. Elizabete (19. novembra).

Na mestu, kjer se dandanes oglašajo topovi ob gotovih prilikah, je stal lesen stolp za piskače, ki so igrali poleti vsak dan ob enajstih dopoldne, časih tudi pozimi. Igrali so tudi, kadar je prišel deželni knez v mesto, ob slovesnem obhodu deželnega glavarja in ob izvolitvi mestnega župana ali sodnika. Ti piskači so tvorili prvo mestno godbo v Ljubljani.

V grajskem stolpu so hranili znamenit rog, dar škofa Tomaža Hrena. Mestni magistrat je na škofovo prošnjo pripomogel k popravi stolne cerkve in zvonikov. V zahvalo za to je podaril škof leta 1606. rog, s katerim so zabavali meščane na večer, časih tudi zjutraj. To glasbilo ni bil navaden rog, temveč veliko godalo, podobno orglam, kakršno so imela vsa večja in bogatejša mesta. Okolo stolpa je bil lesen hodnik za grajskega čuvaja.

Nad čuvajevim stanovanjem vise že od nekdanj trije zvonovi, na katere je bil čuvaj plat zvona ob požaru. Kadar je bila ura na veliki, leta 1440. vlit zvon, je moral čuvaj ponoviti udarce na mali zvon in s tem je dokazal, da čuje. Mali zvon je pel nekdanj hudodelcem, kadar so jih vodili na morišče; zato so ga imenovali »zvon ubogih grešni-

Ljubljanski grad
od jugovzhoda

kov«. V tem stolpu je visel tudi četrti zvon, ki so mu rekali »zvon lumpov«. Ta se je oglasil točno ob enajsti uri ponoči ter oznanjal, da je zapreti vse gostilne in kavarne ter veleval »lumpom« (ponočajkom) iti k počitku. Ta stolp so leta 1813. Avstrijci močno poškodovali, ko so s topovi streljali iz bližnjega Golovca na Grad, ki so ga branili Francozi. Leta 1815. so stolp popravili, vendar je ostal še vedno lesen. Leta 1848. pa so sezidali sedanji stolp in mu dali uro. Iz francoske zasedbe so ostali štiri topovi iz bronu, ki so shranjeni v veži državnega muzeja. Francoska vlada jih je naročila v Italiji in jih uporabljala le ob izbruhih požara.

Severni stolp, ki gleda proti Ljubljani in Vodnikovemu trgu, tvori stanovanje in opazovališče drugemu čuvaju. Ta stolp ima na vrhu lesen nastavek, v čigar linah visi zvon, na katerega je v preteklem času ponavljal čuvaj udarce ure, ki je bila na piskaškem stolpu, ob požaru pa je nanj bil plat zvona.

(Dalje.)

Prijateljčku.

(† Milanček Jurca iz Kranjske gore.)

Nič ne plakaj, mamica!
O, ko bi ti znala,
kaj zgodilo se z menoj —
zvezda me je vkrala.

Cin-cin-cin skoz okence
tiho se nagnila,
z zlato segla je rokó,
s sabo me vodila.

Daleč zvezde gledajo,
daleč dom njih zlati,
stezo tja poznajo le
angeli krilati.

Angeli srebrni so
pa se veselijo,
z deco živo, z zvezdami
v kolu se vrtijo.

Za desnico zvezda nas,
za levico angel vodi,
tisoč rož in luč krog nas,
solnce — ah, povsodi.

Angel boža nam lase,
zvezda lice gladi,
angela in zvezde vse
pa imamo radi.

V srcu nam ne vriska več
radost gorka doma,
angeli zdaj nas vrté —
rima — roma — roma...

Nič ne plakaj, mamica!
O, če boš jokala,
angelček bo hud namé,
huda zvezda mala.

Daleč gresta za nebo,
jaz bom tožno plakal,
težke solze, mamica,
v raju bom pretakal...

Josip Vandot.

